

Тривожне очікування людини в епоху турбулентності

*Олег Панченко, Громадська організація «Всеукраїнська професійна психіатрична ліга»
Анастасія Кабанцева, Донецький національний медичний університет МОЗ України
Ірина Сердюк, Державний заклад «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України»*

Сучасне інформаційне середовище є по суті основним джерелом інформації для людини, що безпосередньо впливає на її психічну діяльність і формування соціальної поведінки. Поряд з цим людина змушена жити в цьому середовищі, адекватно сприймати його реалії з урахуванням інформаційних загроз, серед яких – тривожні відчуття щодо сприйняття реальності навколишнього світу. Усвідомлення цих загроз спричинило пильну увагу до інформаційної і психологічної безпеки особистості та розробки шляхів її забезпечення. Особливо проблема психологічної безпеки набуває своєї актуальності в час суспільних змін, стрімкого розвитку інформаційних технологій, можливостей використання різних засобів впливу на людську свідомість.

У статті розглянуто питання психологічної безпеки особистості в епоху турбулентності, що характеризується наявністю тривожних відчуттів. При дослідженні шляхів подолання турбулентності через призму властивостей особистості, сформульовано визначення «інформаційно-психологічна турбулентність» – як нестабільний стан психіки людини, викликаний інформаційним впливом, що виявляється у раптових приливах гніву, печалі або відчаю, відчутті тривоги, роздратування, страху чи смутку.

Психологічна безпека особистості проявляється, з одного боку, в її здатності зберігати стійкість в інформаційному середовищі з певними параметрами, а також із різними психотравмуючими факторами, в опорі деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам, з іншого боку, в емоційній експресивності, інтелектуальній, поведінковій варіативності, оптимальній позиції суб'єкта в умовах інформаційного середовища.

Доведено, що актуальність і необхідність забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості вимагає осмислення ролі поняття «турбулентність» в нормальному функціонуванні психіки людини, а також у прогресуванні патологічних процесів, оскільки інформаційно-психологічна безпека особистості в причинно-наслідковому зв'язку з турбулентністю корелює з явищами тривоги.

Ключові слова: тривога, тривожність, тривожне передчуття, психологічна безпека особистості, турбулентність, інформаційне середовище

The anxious expectation of man in an era of turbulence

*Oleg Panchenko, NGO "All-Ukrainian Professional Psychiatric League"
Anastasiia Kabantseva, Donetsk National Medical University of Ministry of Health Protection of Ukraine
Irina Serdyuk, State institution "Scientific and Practical Medical Rehabilitation and Diagnostic Center of the Ministry of Health of Ukraine"*

The modern information space is essentially the main source of information for a person, has a direct impact on his mental activity, on the formation of his social behavior. A person is forced to live in this environment, adequately perceive its realities, taking into account information threats on its part. Awareness of these threats has brought close attention to information security and how to ensure it. It is noted that the problem of psychological security of a person acquires special urgency during social changes, the rapid development of information technology, and the possibility of using various means of influencing the human mind.

Scientists examined the issues of psychological safety of an individual in an era of turbulence. In the study of ways to overcome turbulence through the prism of personality traits, the following

definition is formulated: "information-psychological turbulence". This unstable state of the human psyche, caused by informational influences, occurs in sudden tides of anger, sadness or despair, a feeling of anxiety, irritation, fear or sadness. The psychological safety of the individual is manifested in its ability to maintain stability in the information environment with certain parameters, as well as with various psycho-traumatic effects, in support of destructive internal and external influences. On the other hand, in emotional expressiveness, intellectual, behavioral variability, the optimal position of the subject in the conditions of the information environment.

It has been established that the relevance and necessity of ensuring the information-psychological security of the individual requires an understanding of the role of the concept of "turbulence" in the normal functioning of the human psyche, as well as in the development of pathological processes.

Information-psychological security of a person in a causal relationship with turbulence correlates with anxiety phenomena.

Keywords: *Anxiety, anxiety, anxious foreboding, psychological safety of a person, turbulence, information environment*

Тревожное ожидание человека в эпоху турбулентности

Олег Панченко, Общественная организация «Всеукраинская профессиональная психиатрическая лига»

Анастасия Кабанцева, Донецкий национальный медицинский университет МЗ Украины

Сердюк Ирина, Государственное учреждение «Научно-практический медицинский реабилитационно-диагностический центр МЗ Украины»

Современное информационное пространство является, по сути, главным источником информации для человека, непосредственно влияет на его психическую деятельность и формирование социального поведения. Наряду с этим, человек вынужден жить в этой среде, адекватно воспринимать его реалии с учетом информационных угроз, среди которых тревожные ощущения относительно восприятия реальности окружающего мира. Осознание этих угроз привлекло пристальное внимание к информационной и психологической безопасности личности и разработке путей ее обеспечения. Особенно проблема психологической безопасности приобретает свою актуальность во время общественных изменений, стремительного развития информационных технологий, возможностей использования различных средств воздействия на человеческое сознание.

В статье рассмотрены вопросы психологической безопасности личности в эпоху турбулентности, характеризующиеся наличием тревожных ощущений. При исследовании путей преодоления турбулентности через призму свойств личности сформулировано определение «информационно-психологическая турбулентность» – как нестабильное состояние психики человека, вызванное информационным воздействием, которое выражается в приливах гнева, печали или отчаяния, ощущениях тревоги, раздражения, страха или грусти.

Психологическая безопасность личности проявляется, с одной стороны, в ее способности сохранять устойчивость в информационной среде с определенными параметрами, а также с различными психотравмирующими факторами, в сопротивлении деструктивным внутренним и внешним воздействиям, с другой – в эмоциональной экспрессивности, интеллектуальной, поведенческой вариативности, оптимальной позиции субъекта в условиях информационной среды.

Доказано, что актуальность и необходимость обеспечения информационно-психологической безопасности личности требует осмысления роли понятия «турбулентность» в нормальном функционировании психики человека, а также в прогрессировании патологических процессов, так как информационно-психологическая безопасность личности в причинно-следственной связи с турбулентностью коррелирует с явлениями тревоги.

Ключевые слова: *тревога, тревожность, тревожное предчувствие, психологическая безопасность личности, турбулентность, информационная среда*

Постановка проблеми.

Сучасне інформаційне середовище є, по суті, основним джерелом інформації для людини, безпосередньо впливає на її психічну діяльність, на формування її суспільної поведінки. Вона змушена жити в цьому середовищі, адекватно сприймати його реалії з урахуванням інформаційних загроз, яких з часом стає все більше. Серед ризикоутворюючих факторів слід особливо виокремити турбулентність інформаційного середовища, усвідомлення подібних атак спричинило пильну увагу до інформаційної та психологічної безпеки, зокрема удосконалення шляхів її забезпечення.

Життя особистості у час загальних соціальних трансформацій і потужного інформаційного тиску, які змушують людину перебувати в стані постійного емоційного напруження, стає загальною нормою. Постійний вплив несприятливих факторів (екологічних і соціальних), посилення вимог до певних якостей – сприяють прояву тривожності та стресу. Навантаження, що покладається на людську психіку для вирішення цього завдання, часто перевищує її резервні можливості. Подібні умови формують стресовий стан, а довготривале перебування характеризується розвитком хронічного стресу.

У ситуаціях постійних стресів та емоційних навантажень таким проблемам, як от внутрішній неспокій, тривога, дискомфорт, зазвичай не надається належної уваги, попри те, що вони можуть призводити до криз, тяжких душевних потрясінь. У такому стані людина змушена жити, пристосовуючись до довкілля, при цьому її психіка відчуває щодня колосальні навантаження, що найчастіше призводить до емоційно-тривожних, депресивних розладів.

Специфічні стани, що виникають в ситуації невизначеної небезпеки проявляються в очікуванні несприятливого розвитку подій, що дедалі частіше є штучними і здатні вносити істотні корективи в процесі здійснення турбулентного мислення. Особливо слід ви-

окремити взаємозв'язок між турбулентним мисленням і тривожним передчуттям, яке є сутністю підсвідомого рівня з точки зору патофізіології стресу і реакції психіки людини на соціальні виклики.

Тому проблема психологічної безпеки особистості набуває особливої актуальності в час суспільних змін, стрімкого розвитку інформаційних технологій, можливостей використання різних засобів впливу на людську свідомість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед авторів, які приділяли увагу проблемі вивчення інформаційної та психологічної безпеки, варто згадати Федорову О. М. [11], Скрипаченко Т. В. [7], Ткачишину О. Р. [10] та ін. У роботах цих авторів досліджувались як окремі аспекти інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави загалом, так і окремі питання психологічної безпеки особистості у сучасному інформаційному просторі. Аналіз феноменології тривоги, представлений у роботах Спілбергера Ч. Д. [3], Маслової Т. М., Покацької А. В. [4], Соловйової С. Л. [8], Волошок О. В. [1], Малкової О. Є., Прихожан А. М. [6] та ін. Інформаційні технології сьогодні є основною загрозою інформаційно-психологічної безпеки особистості. Цій проблемі присвячені дослідження Кузнецової Ю. М. та Чудової Н. В. [2].

Отже, питання психологічної безпеки особистості в епоху турбулентності залишається досить актуальним.

Метою роботи даного теоретичного дослідження є визначення впливу інформаційного середовища в державі на психологічний стан людини, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між тривожним передчуттям і турбулентним мисленням в умовах інформаційної небезпеки.

Виклад основного матеріалу.

Проведені раніше дослідження турбулентності встановили її багатоаспектність у причинно-наслідковому зв'язку з інформаційною безпекою особистості. Аналіз властивостей інформаційного середовища показав,

що турбулентність у синергетиці з іншими її характеристиками є деструктивним фактором інформаційно-психологічної безпеки як у ставленні держави та суспільства, так і окремої особистості. Під інформаційно-психологічною безпекою мається на увазі стан захищеності окремих осіб і (або) груп осіб від негативних інформаційно-психологічних впливів та пов'язаних із цим інших життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері.

При дослідженні шляхів подолання турбулентності крізь призму властивостей особистості ввели поняття «інформаційно-психологічна турбулентність» – як нестабільний стан психіки людини, викликаний інформаційним впливом, що виявляється у раптових припливах гніву, печалі або відчаю, відчутті тривоги, роздратування, страху чи смутку [11].

В. Франкл [12] зазначав, що для повноцінного існування людини важливими є її смислові цінності. Чітке розуміння життєвих цінностей сприяє формуванню характеру, контролю дій, бажань і, звичайно ж, рішень. Смислові цінності можна виокремити в три групи: цінності творчості, цінності переживання і цінності відносин. Пріоритет належить цінностям творчості, основним шляхом реалізації яких є праця та професійна діяльність. З числа цінностей переживання В. Франкл найбільше значення надає любові, яка має життєстверджуючий потенціал. До цінностей відносин людині доводиться вдаватися, коли вона виявляється під владою обставин, що не в змозі змінити. Але за будь-яких обставин людина здатна зайняти осмислену позицію щодо них і надати своєму стражданню глибокий сенс. І як наслідок тривоги, занепокоєння, страх, паніка, жах. Це ті явища, які присутні в нашому психічному житті у часи неспокійного сьогодення. Вони можуть бути різними за інтенсивністю, тривалістю, структурою від легкого короткочасного неспокою до паралізуючого жаху, складаючи різноманітну гаму переживань,

що супроводжують найрізноманітніші життєві події: хвороби, конфлікти, втрата роботи, зокрема прибутку, неприємні і несподівані події.

У даному дослідженні конкретизуємо та об'єктивізуємо ланцюг понятійного апарату «тривога – тривожність – тривожне передчуття».

Емоція тривоги – одне з найбільш частих переживань людей в критичних ситуаціях і при надзвичайних впливах може виконувати різні функції як адаптивну, так і дезорганізуючу психічну діяльність. У сучасній психіатрії та психології прийнято розрізняти поняття «тривогу» і «тривожність» через категорії психічного стану і психічної властивості, хоча в англійській мові вони позначаються одним словом – anxiety, і при читанні іноземної літератури для розведення понять треба звертати увагу на контекст їх застосування.

Тривога розглядається в психології як несприятливий за своїм емоційним забарвленням стан або внутрішня умова, яка характеризується суб'єктивними відчуттями напруги, невизначеності, занепокоєння, очікування негативних подій, похмурих передчуттів. На відміну від страху, тривога зазвичай паралізує почуття, пов'язана з підсвідомою мобілізацією психічних сил організму для подолання потенційно небезпечної ситуації. Страх, навпаки, спонукає людину до неусвідомленої дії, приводить до руху [5].

Багатьма дослідниками зазначено, що стан тривоги може варіюватися за інтенсивністю і змінюватися у часі як функція рівня стресу, якому піддається людина. Аналізуючи «яскравість» переживання тривоги, Березін Ф. Б. (1988) виокремив у ньому шість рівнів та об'єднав їх назвою «явища тривожного ряду».

1. Тривозі найменшою інтенсивністю відповідає відчуття внутрішньої напруженості, що виражається в переживаннях напруженості, настороженості, дискомфорту. Воно не несе в собі ознак загрози, однак, служить сигналом наближення більш виражених тривожних явищ. Даний рівень тривоги має

найбільше адаптивне значення.

2. Відчуття внутрішньої напруженості змінюється або доповнюється реакціями гіперостезії, завдяки яким раніше нейтральні стимули набувають значимість, а при посиленні – негативні емоційні забарвлення (на цьому заснована драгієвність).

3. Наступний рівень – це власне тривога, що проявляється в переживанні невизначеної загрози, відчутті неясної небезпеки, яке може перерости у страх.

4. Стан, що виникає при наростанні тривоги та проявляється в опрідметнені невизначеної небезпеки. При цьому об'єкти, ідентифіковані як «лякаючі», необов'язково зображують реальну причину тривоги.

5. Відчуття невідворотності насування катастрофи, що виникає в результаті наростання тривоги і переживання неможливості уникнути небезпеки, неминучої катастрофи, що пов'язано не з вмістом страху, а лише з наростанням тривоги.

6. Найбільш інтенсивний прояв тривоги – тривожно-боязке порушення, яке виражається в потребі у руховій розрядці, пошуку допомоги, що максимально дезорганізує поведінку людини.

Таким чином, тривога до певного моменту може стимулювати діяльність, але, подолавши рубіж «зони оптимального функціонування» особи, починає виробляти дезорганізуючий ефект. Такий ефект має тільки інтенсивна тривога, що надає дезорганізуючий вплив на діяльність, – це вкрай несприятливий для людини стан, що вимагає подолання або її трансформації. Для психологів саме вона представляє найбільший інтерес, оскільки цей вид тривоги в суб'єктивному досвіді людини є «проблемним».

Стан тривоги, як і будь-який інший негативний психічний стан, знаходить своє вираження на різних рівнях людської організації:

– на фізіологічному рівні – тривога проявляється в посиленні серцебиття, прискоренні дихання, підвищенні артеріального тиску, збільшенні хвилинного обсягу цир-

куляції крові, появи сухості в роті, зростанні загальної збудливості, зниженні порогів чутливості, слабкості в ногах та інше;

– на емоційно-когнітивному рівні – характеризується переживанням безпорадності, незахищеності, безсилля, амбівалентності почуттів, що породжує труднощі в ухваленні рішень і досягненні цілей;

– на поведінковому рівні – безцільне ходіння по приміщенню, гризіння нігтів, стукіт пальцями по столу, хитання на стільці, крутіння в руках різних предметів, перебирання волосся і т. д.

На відміну від тривоги, тривожність у сучасній психології розглядається як психічна властивість, індивідуальна психологічна особливість, що виявляється у схильності людини до переживання тривоги. Тривожність безпосередньо не виявляється в поведінці, але її рівень можна визначити виходячи з того, як часто і як інтенсивно у людини спостерігається стан тривоги. Особистість із вираженою тривожністю схильна сприймати навколишній світ, що містить у собі небезпеку і загрозу в значно більшому ступені, ніж особистість з низьким рівнем тривожності [9].

Сучасний підхід до феномену тривожності ґрунтується на тому, що останню не слід розглядати, як початкову негативну рису особистості; вона являє собою сигнал неадекватності структури діяльності суб'єкта стосовно до ситуації. У сучасній науці тривожність розглядається як один з основних параметрів індивідуальних відмінностей. Для кожної людини характерний свій оптимальний рівень тривожності, так звана корисна тривожність, яка є необхідною умовою розвитку особистості. Фахівці вважають, що, швидше за все, у одних людей існують генетично обумовлені передумови до формування тривожності, у той час як у інших дана психічна властивість є придбаною в індивідуальному життєвому досвіді. При цьому приналежність тривоги до того чи іншого рівня психічної організації людини

досі залишається суперечливим питанням; її можна трактувати і як індивідуальну, так і як особистісну властивість людини.

Існують різні форми тривожності, тобто особливі способи її переживання, усвідомлення, вербалізації і подолання, серед яких можна виділити наступні варіанти переживання і подолання тривожності [6]:

– особистісна тривожність – це стійка індивідуальна характеристика, яка визначає схильність людини до тривоги. Такий вид тривожності активізується при сприйнятті людиною ситуацій, які вона розглядає як небезпечні, загрозові її престижу, самооцінці, самоповазі. При високому рівні особистісної тривожності необґрунтовано широке коло об'єктивно безпечних обставин сприймається людиною як загрозове, викликаючи реакції, інтенсивність яких не відповідає величині реальної небезпеки;

– ситуативна тривожність – це стан, що характеризується емоційними переживаннями, такими як напруженість, занепокоєння, заклопотаність, нервозність. Подібні стани виникають як емоційна реакція на конкретну зовнішню стресову ситуацію. Така тривожність може бути різною за інтенсивністю і за часом протікання. Дуже висока ситуативна тривожність викликає порушення уваги, а також тонкої координації.

Таким чином, і тривога як психічний стан, і тривожність як психічна властивість знаходяться в конфронтації з базовими особистісними потребами: потребою в емоційному благополуччі, почутті впевненості, безпеки. Те ж саме можна сказати про інформаційно-психологічну турбулентність, що характеризується подібними явищами.

Тривожне передчуття визначаємо як спонтанний емоційний сплеск у результаті та на фоні стану тривоги, причина якої витіснена на рівень підсвідомого.

Тривожне передчуття може виступати у наступних проявах:

– прекогніція – трансперсональне переживання, у ході якого відбувається отриман-

ня або обробка інформації про майбутнє;

– інтуїція – інтуїтивне передчуття, що супроводжується відчуттями занепокоєння очікування до самого факту звершення події;

– фобія – страх, суттю якої є ірраціональний неконтрольований страх або стійкий тривожний стан.

Зазначені прояви відрізняються «яскравістю» і силою відчуттів, але в будь-якому випадку вони надані природою для того, щоб особистість змогла запобігти загрозовій події, прийнявши конкретні превентивні заходи.

Так, когнітивне передчуття, до володіння якого здатні тільки окремі особистості (здатність знати що, коли і як відбудеться), можна використовувати не тільки для своєї, а й безпеки на рівні суспільства і держави.

Розвинена інтуїція дає можливість не тільки розпізнати небезпечну ситуацію, але і знайти шляхи виходу з неї. По суті, інтуїція – це результат процесу обробки інформації, що надходить до підсвідомості з надвисокою швидкістю, таким чином знання, що виникає без усвідомлення шляхів і умов його отримання, «не вкладається» в логічні межі.

Фобія часто пов'язана з перевтомою, стресом, виснаженням нервових процесів і т. п. Вона сигналізує про те, що людині, перш за все, потрібно перестати ігнорувати себе і свої реакції на те, що відбувається. Необхідно ірраціональний страх «перемістити» в усвідомлений страх реальної загрози, з яким зрозуміло, як боротися і знаходити вихід із ситуації.

Фобія як найслабший стан психіки знаходиться в причинно-наслідковому зв'язку з інформаційно-психологічною турбулентністю, а прекогніція та інтуїція – з турбулентним мисленням. Взаємозв'язок описуваних явищ психіки відображений на рис. 1.

Невизначеність інформаційного середовища виступає як деструктивний чинник, формуючи шари інформаційної та суспільно-політичної турбулентності, і як

Рис. 1 Взаємозв'язок тривоги та турбулентності

наслідок - потрапляння особистості в інформаційно-психологічну турбулентність. Перебування особи в стані інформаційно-психологічної турбулентності веде до виникнення постстресових розладів, що вимагає адекватного медико-психологічного реагування.

Дані моніторингу [5] підкреслюють необхідність розробки нових підходів медико-психологічної допомоги, яка полягає в зниженні тривоги та підвищенні адаптації до нових умов існування зі застосуванням комплексних медико-психологічних заходів на державному рівні.

Необхідно використовувати диференційований підхід до діагностики психічних розладів унаслідок військових конфліктів, інформаційно-психологічних війн як основних загроз державі, суспільству, населенню. Проблема надання спеціалізованої допомоги населенню має два важливі і принципові аспекти: психологічний і власне психіатричний, що обумовлює необхідність комплексного підходу зі залученням різноманітних фахівців суміжного профілю (психологів, психотерапевтів та ін.). Саме такий підхід здатний забезпечити не

тільки своєчасну адекватну медико-психологічну допомогу, а й провести адресні психопрофілактичні і психокорекційні заходи, спрямовані на зниження тяжкості та вираженості психологічних, психічних і психосоматичних наслідків під час ведення бойових дій, а також у найближчі та віддалені періоди після їх завершення.

Висновки.

1. Сучасні турбулентні явища формують тривожні передчуття серед населення, тим самим спричиняючи загрозу національній безпеці держави. Забезпечення інформаційної безпеки сприятиме формуванню повноцінно-ціннісного потенціалу як окремої особистості, так і державі загалом.

2. Психологічна безпека особистості проявляється, з одного боку, в її здатності зберігати стійкість в інформаційному середовищі з певними параметрами, а також із різними психотравмуючими впливами, в опорі деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам, з іншого боку, в емоційній експресивності, інтелектуальній,

поведінковій варіативності, оптимальній позиції суб'єкта в умовах інформаційного середовища.

3. Актуальність і необхідність забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості вимагає осмислення ролі поняття «турбулентність» у нормальному функціонуванні психіки людини, а також у розвитку патологічних процесів. Інформаційно-психологічна безпека особистості в причинно-наслідковому зв'язку з турбулентністю корелює з явищами тривоги.

4. Турбулентність як адекватна відповідь особистості відіграє конструктивну роль у вигляді формування «турбу-

лентного мислення», у поняттях тривоги, що проявляється як прекогніція і інтуїція.

5. Представлені результати дослідження є базовою основою в державі для забезпечення і зміцнення психологічної стійкості та запобігання психічних розладів та протиправних дій, тривожного передчуття, турбулентного мислення та інших проявів психічної дезадаптації особистості. Тому турбулентні процеси в державі, тобто їх прогнозування, своєчасне виявлення, робота по запобіганню та нівелюванню турбулентних викликів є основою інформаційно-психологічного благополуччя особистості в державі, та її плідного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 10. С. 120–128.
2. Кузнецова Ю. М., Чудова Н. В. Психология жителей Интернета. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 224 с.
3. Малкова Е. Е. Тревога как ресурс адаптивного развития личности. *Вестник СПбГУ*. Сер. 16. 2014. Вып. 2. С. 34–40.
4. Маслова Т. М., Показкая А. В. Тревожность личности как фактор развития стрессоустойчивости. *Азимут научных исследований: педагогика и психология*. 2019. Т. 8. № 2(27). С. 352–354.
5. Панченко О. А. Турбулентное мышление в условиях тревожного предчувствия. *Реализация тревоги у психичні та соматичні розлади у населення в зоні проведення антитерористичної операції*: збірник тез доповідей учасників науково-практичної конференції з міжнародною участю / за заг. ред. д. мед. н., проф., Заслуженого лікаря України О. А. Панченка. «Контраст», 2018. С. 7–14.
6. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. Москва : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : МОДЭК, 2000. 304 с.
7. Скрипаченко Т. В. Психологічні особливості інформаційного стресу. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць. 2018. № 1(13). С. 153–158.
8. Соловьева С. Л. Тревога и тревожность: теория и практика. *Медицинская психология в России*. 2012. №6 (17). URL: <http://medpsy.ru> (дата обращения: 22.02.2019 г.).
9. Спилбергер Ч. Д. Концептуальные и методологические проблемы исследования тревоги. *Стресс и тревога в спорте*. Москва, 1983. С. 1224.
10. Ткачишина О. Р. Психологічна безпека у контексті маніпулятивного впливу на свідомість особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. Т. 1. С. 178–182.
11. Федорова О. Н. Информационно-психологическая безопасность личности в информационном обществе. *Вестник Дальневосточного государственного технического университета*. 2011. № 2(7). С. 21–34.
12. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д.А. Леонтьева. Москва : Прогресс, 1990. 368 с.

REFERENCES

1. Voloshok, O. V. (2010). Psykholohichnyj analiz problemy tryvozhnosti osobystosti. [Psychological analysis of the problem of personality anxiety]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, 10, 120–128 [in Ukrainian].
2. Kuznecova, Ju. M., & Chudova N. V. (2008). Psihologija zhitelej Interneta. [Psychology of the inhabitants of the Internet]. Moskva : Izd-vo LKI [in Russian].
3. Malkova, E. E. (2014). Trevoga kak resurs adaptivnogo razvitija lichnosti. [Anxiety as a resource for adaptive personality development]. *Vestnik SPbGU. Series 16, 2*, 34–40 [in Russian].

4. Maslova, T. M., & Pokackaja, A. V. (2019). Trevozhnost' lichnosti kak faktor razvitiya stressoustojchivosti. [Personality anxiety as a factor in the development of stress resistance]. *Azimut nauchnyh issledovanij: pedagogika i psihologija – Azimuth of Scientific Researches: Pedagogy and Psychology*, 8 (2(27)), 352–354 [in Russian].
5. Panchenko, O. A. (2018). Turbulentnoe myshlenie v usloviyah trevozhnogo predchuvstvija [Turbulent thinking in conditions of anxious foreboding]. *Realizatsiia tryvohy u psikhichni ta somatychni rozlady u naseleння v zoni provedennia antyterrorystychnoi operatsii – Implementation of anxiety in mental and somatic disorders in the population in the area of anti-terrorist operation*. O. A. Panchenko (Ed.). (pp. 7–14). Kostiantynivka [in Russian].
6. Prihozhan, A. M. (2000). Trevozhnost' u detej i podrostkov: psihologicheskaja priroda i vozrastnaja dinamika [Anxiety in children and adolescents: psychological nature and age dynamics]. *Mokva: Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Voronezh: MODJeK* [in Russian].
7. Skrypachenko, T. V. (2018). Psykholohichni osoblyvosti informatsijnogo stresu [Psychological features of information stress]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 1(13), 153–158 [in Ukrainian].
8. Solov'eva, S. L. (2012). Trevoga i trevozhnost': teorija i praktika [Anxiety and Anxiety: Theory and Practice]. *Medicinskaja psihologija v Rossii – Medical psychology in Russia*, 6(17). Retrieved from <http://medpsy.ru> [in Russian].
9. Spilberger, Ch. D. (1983). Konceptual'nye i metodologicheskie problemy isledovanija trevogi [Conceptual and methodological problems of anxiety research]. *Stress i trevoga v sporte – Stress and anxiety in sports*. (p. 1224). Moskva.
10. Tkachyshyna, O. R. (2019). Psykholohichna bezpeka u konteksti manipulyativnogo vplyvu na svidomist' osobystosti [Psychological security in the context of manipulative influence on the consciousness of the individual]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology*, 1 (1), 178–182 [in Ukrainian].
11. Fedorova, O. N. (2011). Informacionno-psihologicheskaja bezopasnost' lichnosti v informacionnom obshhestve [Information and psychological security of the individual in the information society]. *Vestnik Dal'nevostochnogo gosudarstvennogo tehničeskogo universiteta – Bulletin of the Far Eastern State Technical University Quarterly*, 2(7), 21–34 [in Russian].
12. Frankl, V. (1990). Chelovek v poiskah smysla: sbornik: per. s angl. i nem. [Man in search of meaning: collection: transl. from English and German]. L.Ja. Gozmana, D.A. Leont'ev (Eds.). Moskva: Progress [in Russian].

Панченко Олег Анатолійович

Доктор медичних наук, професор
Громадська організація «Всеукраїнська
професійна психіатрична ліга»
02125, м. Київ, вул. Петра Запорозця, 26

Email: oap@ukr.net

Panchenko Oleg

Doctor of Medicine, Full Prof.
All-Ukrainian Professional Psychiatric League
26, Petro Zaporozhets Str., Kyiv, 02125, Ukraine

Кабанцева Анастасія Валеріївна

Кандидат психологічних наук, доцент
Донецький національний медичний університет
МОЗ України
84404, м. Лиман, вул. Привокзальна, 27

Email: avk111-111@ukr.net

Kabantseva Anastasiia

Ph.D. of Psychological Sciences, Assoc. Prof.
Donetsk National Medical University of Ministry of
Health Protection of Ukraine
27, Pryvokzalna Str., Liman, 84404, Ukraine

Сердюк Ірина Анатоліївна

Молодший науковий співробітник
ДЗ «Науково-практичний медичний реабіліта-
ційно-діагностичний центр Міністерства
охорони здоров'я України»
85110, м. Костянтинівка, вул. О.Невського, 14

Email: irina-serduk@ukr.net

Serdyuk Irina

Junior Researcher
State institution "Scientific and Practical Medical
Rehabilitation and Diagnostic Center of the Ministry
of Health of Ukraine"
14, A. Nevskogo Str., Kostiantynivka, 85110, Ukraine

Цитування: Панченко О. А., Кабанцева А. В., Сердюк І. А. Тривожне очікування людини в епоху турбулентності. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, № 2. С. 44–52.

Citation: Panchenko, O.A., Kabantseva, A.V. & Serdyuk, I.A. (2020). Tryvozhne ochikuvannia liudyny v epokhu turbulentnosti [The anxious expectation of man in an era of turbulence]. *Public administration aspects*, 8 (2), 44–52.

Стаття надійшла / Article arrived: 19.03.2020